

УДК 336.717

Руденок О.О., студентка 2 курсу магістратури, Донецький національний університет імені Василя Стуса

Волкова В.В., кандидат економічних наук, доцент, Донецький національний університет імені Василя Стуса

УПРАВЛІННЯ ЛІКВІДНІСТЮ БАНКУ В УМОВАХ ПЕРЕХОДУ ДО НОВИХ СТАНДАРТІВ БАЗЕЛЯ ІІІ

В статті доведено, що забезпечення ліквідності є пріоритетним завданням будь-якого банку, оскільки від її стану залежить платоспроможність, фінансові результати діяльності, стабільність, надійність і рівень довіри економічних суб'єктів до установ банківської системи країни. За результатами дослідження уточнено визначення поняття «ліквідність банку», дана оцінка стану ліквідності банків України за останні шість років; виокремлено і систематизовано фактори впливу на стан ліквідності банків за окремими ознаками і охарактеризовано їх прояв в банківській системі країни; здійснено порівняльну характеристику нормативів ліквідності НБУ та стандартів ліквідності згідно Базеля ІІІ; доведено, що передбачені Базелем ІІІ стандарти ліквідності банків в більшій мірі, ніж в Україні, спрямовані на забезпечення фінансової сталості як кожного окремого банку, так і банківської системи країни в цілому; за допомогою статистичного пакету EViews відібрано найбільш впливові фактори на ліквідність банку, побудовано економіко-математичну модель та визначено як саме відібрані чинники впливають на загальний рівень ліквідності; доведено, що модель можна використовувати для подальшого аналізу та прогнозу.

Ключові слова: ліквідність, ліквідність банку, аналіз ліквідності, оцінка ліквідності, управління ліквідністю банків, Базель ІІІ;

Рис. 1, Табл. 2, Літ. 13.

О. А. Руденок, В. В. Волков

УПРАВЛЕНИЮ ЛИКВИДНОСТЬЮ БАНКА В УСЛОВИЯХ ПЕРЕХОДА К НОВЫМ СТАНДАРТАМ БАЗЕЛЬ ІІІ

В статье доказано, что, обеспечение ликвидности является приоритетной задачей любого банка, поскольку от ее состояния зависит платежеспособность, финансовые результаты деятельности, стабильность, надежность и уровень доверия экономических субъектов к учреждениям банковской системы страны. По результатам исследования конкретизировано определение понятия «ликвидность банка», дана оценка состояния ликвидности банков Украины за последние шесть лет; выделены и систематизированы факторы влияния на состояние ликвидности банков по отдельным признакам и охарактеризовано их проявление в банковской системе страны; осуществлено сравнительную характеристику нормативов ликвидности НБУ и стандартов ликвидности согласно Базеля ІІІ; доказано, что предусмотренные Базелем ІІІ стандарты ликвидности банков в большей степени, чем в Украине, направлены на обеспечение финансовой устойчивости как каждого отдельного банка, так и банковской системы страны в целом; с помощью статистического пакета EViews отобраны наиболее влиятельные факторы на ликвидность банка, построена экономико-математическая модель и определено как отобранные факторы влияют на общий уровень ликвидности; доказано, что модель можно использовать для дальнейшего анализа и прогноза.

Ключевые слова: ликвидность, ликвидность банка, анализ ликвидности, оценка ликвидности, управления ликвидностью банков, Базель ІІІ;

O. O. Rudenok, V. V. Volkova

MANAGEMENT OF LIQUIDITY OF A BANK IN CONDITION OF THE TRANSITION TO THE NEW STANDARDS OF BASEL III

The article proves that providing liquidity is a priority for any bank, from its condition depends on its solvency, financial performance, stability, reliability and the level of confidence of economic entities to the institutions of the country's banking system. According to the results of the research, is specified definition of the concept of "liquidity of the bank"; the estimate of condition liquidity of Ukrainian banks over the past six years; the factors of influence on the state of liquidity of banks have been singled out and systematized by individual features and characterized its manifestation in the banking system of the country; realized comparative characteristics of NBU liquidity standards and liquidity standards in accordance with Basel III; it is proved that the standards of liquidity of banks envisaged by Basel III are more directed to ensuring the financial stability of each individual bank and the banking system of the country as a whole than in Ukraine; using the statistical package EViews selected the most influential factors on the liquidity of the bank, built an economic-mathematical model and determined how selected factors affect the overall level of liquidity; It is proved that the model can be used for further analysis and forecast.

Key words: liquidity, liquidity of the bank, liquidity analysis, liquidity assessment, liquidity management of banks, Basel III;

Вступ. Однією з головних характеристик діяльності банку є його ліквідність. За дефіциту ліквідності банк не може в повній мірі виконувати властиві йому функції, своєчасно розраховуватися за зобов'язаннями перед кредитором і вкладниками, підтримувати свою платоспроможність. Надлишкова ліквідність свідчить про неспроможність менеджменту банку ефективно використовувати наявні ресурси. В сучасних умовах трансформації та глобалізації економіки управління ліквідністю повинно бути найвищим пріоритетом в діяльності будь-якого банку.

Огляд останніх джерел досліджень і публікацій. Значний вклад у вирішення даної наукової проблеми внесли вітчизняні та зарубіжні вчені, такі, як: Н. Волкова [1], А. Єпіфанов, Н. Маслак [2], В. Міщенко [3], І. Бурденко [4], В. Коваленко [5], Т. Євченко [6], Д. Хоружий [7].

Виділення невирішеної проблеми. Однак, незважаючи на суттєві наукові результати, отримані вченими, дотепер управління ліквідністю банків залишається недостатньо розробленим як в теоретичному, так і в практичному аспектах.

Мета статті полягає у поглибленні теоретичних досліджень і розробці практичних рекомендацій щодо ефективного управління ліквідністю банків в Україні в умовах переходу до нових стандартів Базеля III.

Основний матеріал і результати. Ефективне управління ліквідністю банків значною мірою залежить від розуміння її сутності і ролі в забезпеченні стабільної діяльності банку на ринку. Проте, як показали результати досліджень, дотепер немає однозначного тлумачення терміну «ліквідність банку», про що свідчать наукові праці вітчизняних та зарубіжних вчених, таких як: А. Єпіфанова, Н. Маслака [2, с.46], В. Міщенко [3], Джозеф. Д. Сінкі, П. Роуза [5, с. 112-113] та ін.

Аналіз наявних визначень поняття «ліквідність банку», їх групування за сутнісними характеристиками у трактуванні різних авторів та оцінку повноти і точності кожного з них достатньо повно здійснено С. В. Вожжовим і О. С. Злагодух [8]. За результатами проведених досліджень ці вчені дійшли висновку, що ліквідність банку - це здатність банків забезпечити своєчасне і в повному обсязі виконання своїх фінансових

зобов'язань і брати на себе задоволення частини потреби економічної системи в грошових коштах в обсязі, адекватному його ресурсному потенціалу [8, с. 14].

Проте, вважаємо, що крім зазначених С. В. Вожжовим і О. С. Злагодух характеристик, суттєве значення для визначення змісту поняття «ліквідність банку» має те, що вона визначається спроможністю банку з найменшими витратами задовольняти вимоги своїх кредиторів і позичальників.

А відтак, *ліквідність банку* – це його спроможність вчасно та з найменшими витратами виконати вимоги щодо погашення зобов'язань та бути здатним задовольняти запити своїх клієнтів в наданні кредитів.

Слід зазначити, що в забезпеченні ліквідності зацікавлені сам банк, клієнти банку та НБУ. Саме тому підтримання ліквідності кожного окремого банку і всієї їх сукупності є пріоритетом у діяльності монетарного регулятора.

Значення ліквідності банків обумовлює необхідність управління нею на макрорівні і на мікрорівні. Управління ліквідністю банку – складний процес, який охоплює декілька етапів: аналіз та оцінку, планування та прогнозування, контроль, регулювання.

Аналіз дотримання банками України нормативів ліквідності в період з 2011 року до початку листопада 2017 року показав наступне (Рис.1).

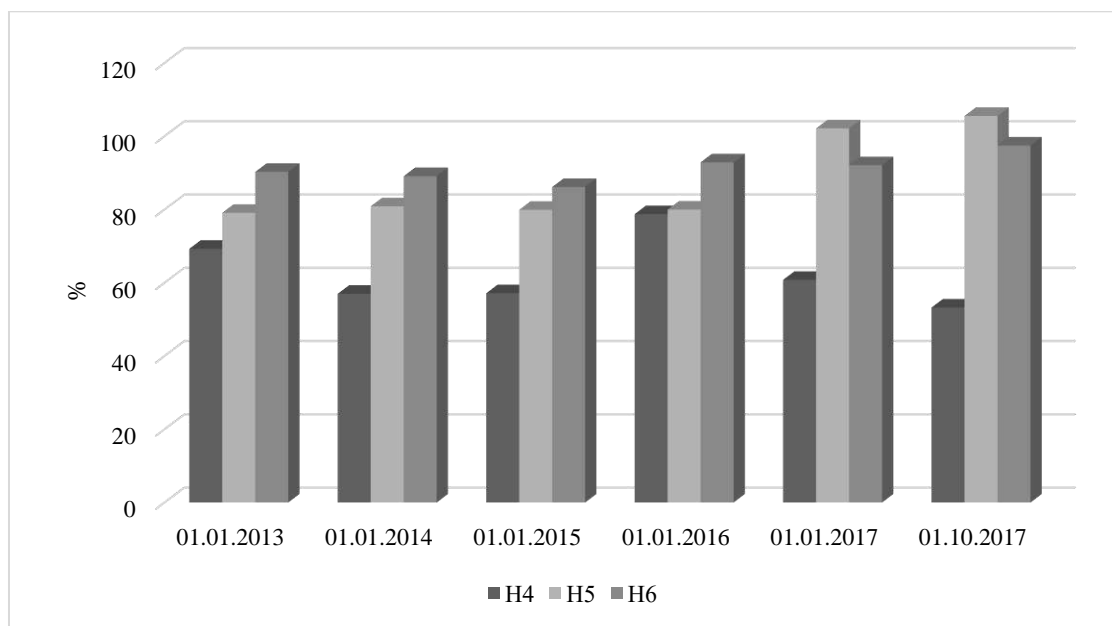

Рис.1 Динаміка значень нормативів ліквідності банків (побудовано автором за даними НБУ [9])

Як бачимо, фактичні значення нормативів ліквідності банків України значно перевищують допустимі мінімальні їх значення. Особливо значне перевищення (майже у 3 рази) має норматив поточної ліквідності, норматив миттєвої ліквідності перевищують нормативне значення у 3 рази. Це означає, що банки не в повній мірі використовують кошти, які осідають на поточних рахунках і депозитах до запитання для їх розміщення в доходні активи. Це може призвести до неплатоспроможності банку, не зважаючи на його здатність виконувати поточні зобов'язання.

За результатами аналізу з'ясовано, що на стан ліквідності банків в Україні протягом аналізованого періоду впливали [9]:

1) обсяги та динаміка кредитного портфелю банків: встановлено, що протягом 2013 - 2014 років кредитні вкладення банків України зросли більше, як на 33%, а в наступні 2 роки вони почали скорочуватися, що спричинило підвищення нормативів ліквідності.

2) на стан ліквідності банків певною мірою впливали динаміка та структура їх зобов'язань. З'ясовано, що з початку 2013 р. по 2014 р. найбільшими темпами (у 1,6 рази) зростали обсяги коштів фізичних осіб, які з позиції впливу на ліквідність є більш ризиковими для банку, ніж кошти суб'єктів господарювання. У 2014-2015 роках ситуація змінилася на протилежну, а з початку 2016 р. відновилася тенденція збільшення вкладень населення в банках.

3) ліквідність банку знаходиться в обернено пропорційному зв'язку із його доходністю. Підвищуючи свою ліквідність, банки недовикористовують можливості збільшувати свої доходи і прибутки за рахунок накопленої надлишкової ліквідності, що в кінцевому результаті може призвести до неплатоспроможності банківської установи попри її здатності виконати поточні зобов'язання.

Головною проблемою нерентабельної діяльності банків в Україні наразі є наявність проблемних банків в системі.

В ринкових умовах стан ліквідності банків формується під впливом великого розмаїття факторів, що обумовлює необхідність їх систематизації для попередження і зниження можливих негативних проявів у банківській діяльності. Критичний розгляд наявних точок зору вчених з цієї проблеми та власні дослідження дають підстави стверджувати, що в залежності від середовища їх формування чинники ліквідності банків поділяються на внутрішні і зовнішні. Зовнішні фактори, в свою чергу, поділяються на такі, що проявляють свою дію на макрорівні і макрорівні. У складі чинників зовнішнього середовища, крім того, слід виокремлювати фактори, що формуються як в межах, так і поза межами держави. Детальний розгляд чинників, що впливають на стан ліквідності банків, дає підстави стверджувати, що у своїй сукупності вони об'єднуються у такі, що формують попит і пропозицію ліквідних коштів.

Масове банкрутство банків в Україні в останні роки за умов дотримання деякими з них нормативів ліквідності свідчить про недосконалість діючої практики її оцінювання для своєчасного прийняття управлінських рішень щодо забезпечення платоспроможності банків.

Визнаючи важливість ризику ліквідності Базельський комітет розробив і затвердив нову редакцію угоди – Базель III, одним зі стандартів якого передбачено введення двох формалізованих показників для регулювання ліквідності: показник покриття ліквідності (Liquidity coverage ratio, LCR), який повинен був набрати чинності з 1 січня 2015 року, та показник стабільного фінансування, нетто-фондування (Net stable funding ratio), який набере чинності з 2018 р [10].

Запровадження коефіцієнту покриття ліквідності (LCR) ставить за мету сприяти стійкості банківського сектору шляхом забезпечення у банку достатнього запасу невитрачених ліквідних активів високої якості, які можуть бути легко і швидко конвертовані в грошові кошти. Розрахунок коефіцієнту здійснюється за формулою [11]:

$$LCR = \frac{\text{Запас ліквідності активів}}{\text{Чисті грошові відтоки за 30-денний період}} \geq 100\% \quad (1)$$

Показник Net stable funding ratio розроблений для стимулювання середньо- і довгострокового фінансування активів та операцій банків і визначає мінімальний рівень стабільного фінансування виходячи з характеристик ліквідності банківських активів і бізнесу з часовим горизонтом 1 рік. Він розраховується за формулою [11]:

$$NSFR = \frac{\text{Найвищий обсяг стабільних джерел фінансування}}{\text{Необхідний обсяг стабільного фінансування}} > 100\% \quad (2)$$

Порівняльна характеристика нормативів ліквідності банків в Україні з показниками ліквідності, визначеними стандартами «Базель III», подана у табл. 1.

Таблиця 1

Порівняльна характеристика нормативів ліквідності НБУ та стандартів «Базель III» [11], [12]

Критерій	Нормативи НБУ	«Базель III»
1. Кількість нормативів	H4 – норматив миттєвої ліквідності; H5 – норматив поточної ліквідності; H6 – норматив короткострокової ліквідності.	Показник покриття ліквідності (LCR); Показник чистого стабільного фінансування (NSFR)
2. Часові обмеження	H4 – 1 операційний день; H5 – 1 місяць; H6 – 1 рік	LCR – 1 місяць; NSFR – 1 рік
3. Нормативне значення	H4 – 20%; H5 – 40%; H6 – 60%	LCR – 100%; NSFR – >100%
4. Використання сценаріїв при розрахунку ліквідності	Система економічних нормативів не враховує можливі сценарії розвитку подій та встановлює граничні мінімальні рівні ліквідності балансу банку для окремих часових обмежень	Активно представлена позиція щодо необхідності врахування можливих сценаріїв розвитку подій
5. Врахування валютного ризику	Розрахунок нормативів ліквідності НБУ в гривні	Розрахунок нормативів за кожною основною валютою (залежно від її питомої ваги у балансі банку)
6. Оперативне регулювання стану ліквідності	Забезпечується завдяки контролю стану ліквідності за результатами дотримання банком нормативу миттєвої ліквідності	Не забезпечується на макrorівні оперативний контроль за станом ліквідності банків
7. Врахування рівня ризику складових зобов'язань і активів банку	Не передбачено	Передбачено

*систематизовано та доопрацьовано автором

Аналіз інформації, що міститься у табл. 1 та складових, які входять до розрахунку показників LCR і NSFR, свідчать про те, що передбачені Базелем III стандарти

ліквідності банків в більшій мірі, ніж в Україні, спрямовані на забезпечення фінансової сталості як кожного окремого банку, так і банківської системи країни в цілому.

Це обумовлено тим, що:

- *по-перше*, ліквідність банків оцінюється не «як запас», а «як потік», що дає можливість передбачати і прогнозувати ризики ліквідності з урахуванням майбутніх надходжень і потреб в ліквідних коштах і тим самим забезпечити фінансову стабільність банків за рахунок попередження і зниження ризику ліквідності;

- *по-друге*, згідно з показником покриття ліквідності банки повинні будуть володіти ліквідними активами, які б на 100% покривали короткострокові зобов'язання терміном менше одного місяця;

- *по-третє*, показник стабільного фінансування передбачає зміну виду фінансування банку. Це означає, що в банківських установах збільшиться попит на довгострокове фінансування, що позитивно вплине на стан ліквідності;

- *по-четверте*, стандарти Базеля III в більшій мірі, ніж нормативи ліквідності банків в Україні, передбачають можливість забезпечити фінансову стабільність банків за рахунок попередження і зниження ризику їх ліквідності;

Отже, стандарти Базеля III в більшій мірі, ніж нормативи ліквідності банків в Україні, передбачають можливість забезпечити фінансову стабільність банків за рахунок попередження і зниження ризику ліквідності.

В процесі переходу до нових стандартів Базеля III для ефективного управління ліквідністю банку, необхідно виокремити чинники які мають найбільший вплив на ліквідність. Саме тому за допомогою економіко-математичної моделі управління ліквідністю банку в Україні можна визначити на які саме фактори необхідно більше приділити увагу в процесі управління ліквідністю.

Першочергово в модель включено фактори, які застосовуються для розрахунку показників ліквідності як за вимогами НБУ, так і за стандартами Базеля III.

В моделі використані наступні показники: Y – загальний коефіцієнт ліквідності банків, %; X_1 - високоліквідні активи (грошові кошти та їх еквіваленти), млн. грн; X_2 - кошти банків, млн. грн; X_3 – кошти фізичних осіб, млн. грн; X_4 – кошти юридичних осіб, млн. грн; X_5 – кредити фізичним особам, млн. грн; X_6 – кредити юридичним особам, млн. грн; X_7 – загальний обсяг активів, млн. грн.

Для того, щоб визначити які саме фактори необхідно враховувати для ефективного управління ліквідністю використаємо алгоритм поетапного вилучення факторів із множинної регресії за допомогою програми EViews (статистичний пакет для аналізу економетричних даних часових рядів).

Перевірити значущість коефіцієнтів отриманого рівняння можна за допомогою перевірки виконання нерівності $\text{Prob. } (t < t_j, \text{ факт.}) \leq \alpha$, (де $\alpha = 0,05$ заданий рівень значимості) (Табл. 2).

Таблиця 2

Відбір значимих факторів зі звіту EViews

<i>Variable</i>	<i>Coefficient</i>	<i>Std. Error</i>	<i>t-Statistic</i>	<i>Prob.</i>
X1	0.000110	1.10E-05	9.939110	0.0022
X2	0.000147	1.84E-05	8.019924	0.0040
X3	0.000251	2.46E-05	10.21960	0.0020
X4	0.000171	1.07E-05	15.98850	0.0005
X6	7.00E-05	6.15E-06	11.38413	0.0015

Продовження таблиці 2

X7	-9.60E-05	1.71E-05	-5.618904	0.0111
X8	-0.000106	1.22E-05	-8.722682	0.0032
C	6.766472	0.664309	10.18574	0.0020
R-squared	0.997248	Mean dependent var		14.31818
Adjusted R-squared	0.990827	S.D. dependent var		4.748225
S.E. of regression	0.454760	Akaike info criterion		1.417168
Sum squared resid	0.620420	Schwarz criterion		1.706546
Log likelihood	0.205577	Hannan-Quinn criter.		1.234755
F-statistic	155.3115	Durbin-Watson stat		2.921147
Prob(F-statistic)	0.000781			

Після вилучення всіх незначимих факторів, модель матиме наступний вигляд:

$$Y_{\text{пр}} = 0,00011 * X_1 + 0,00015 * X_2 + 0,00017 * X_3 + 0,00025 * X_4 + 0,00007 * X_5 - 0,00009 * X_7 - 0,00011 * X_8 + 6,76647$$

Описати отриману модель можна наступним чином: при збільшенні високоліквідних активів на 1 млн. грн загальний коефіцієнт ліквідності збільшиться на 0,00011%, при збільшенні обсягу коштів банків на 1 млн грн – збільшиться на 0,00015%, при збільшенні обсягу коштів фізичних осіб на 1 млн грн – збільшиться на 0,00017%, при збільшенні обсягу коштів юридичних осіб на 1 млн грн – збільшиться на 0,00025%, при збільшенні обсягу кредитів фізичним особам на 1 млн грн – збільшиться на 0,00007%, при збільшенні загального обсягу активів на 1 млн грн – зменшиться на 0,00009%, при збільшенні загального обсягу зобов'язань на 1 млн грн – зменшиться на 0,00011%.

За значенням коефіцієнта детермінації $R^2 - 0,9972$ робимо висновок, що отримане рівняння регресії пояснює коливання результативної ознаки – рівень ліквідності банку, на 99,72%, решта 0,28% припадають на фактори, невраховані в моделі. Відносна помилка апроксимації побудованої моделі дорівнює 1,62%, тобто в середньому розрахункові значення відхиляються від фактичних на 1,62%.

Тобто дану модель можна використовувати для подальшого аналізу та прогнозу.

Варто зазначити, що наразі банки України згруповані наступним чином: банки з державною часткою, банки іноземних банківських груп, банки з приватним капіталом. Кожна з груп має свої специфічні особливості, які теж необхідно враховувати під час управління ліквідністю банку.

Наразі, для економіки України, фінансовий сектор якої працює в умовах визначених ще стандартами Базель I, миттєва інтеграція банківської системи до норм Базель III є неможливою та призведе до значного скорочення банківського сектору, оскільки вітчизняні банківські установи не готові до виконання вищевказаних норм ліквідності і потребують капіталізації та збільшення бази ліквідних активів. На сьогоднішній день Базель III є важливим орієнтиром, який повинен використовувати Національний Банк України у процесі оздоровлення та підвищення ефективності банківської системи, але до імплементації його основних положень фінансовий сектор України повинен пройти низку реформ, зокрема - зменшення тіньової економіки, стабілізації валютного ринку та виведення з ринку проблемних фінансових установ [13].

Висновки. Управління ліквідністю, яке діє наразі в Україні, потребує удосконалення. Доказом цього є те, що не зважаючи на дотримання майже всіма банками діючих нормативів ліквідності, загальний стан банків залишається в кризовому стані. Встановлено, що на рівень ліквідності банку впливають безліч чинників. Вдосконалення регулювання ліквідності банків України на основі нових стандартів Базеля III, з врахуванням найбільш впливових факторів та специфіки функціонування кожного банку, сприятиме підвищенню рівня управління ліквідністю, що стане передумовою для перетворення діючих банків на більш надійні та фінансово стійкі не тільки на національному ринку, а й на міжнародному.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Волкова Н.І. Теоретические аспекты сущности финансово-экономического механизма управления капитализацией банков / Н.І. Волкова, В.В. Волкова, О.М. Чорна // Вісник Житомирського державного технологічного університету: економічні науки, 2011. - 2 (56). - Ч. 2. - С. 200-203 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://eztuir.ztu.edu.ua/762/1/200.pdf>
2. Єпіфанов А. О. Операції комерційних банків: навч. посіб. [Текст] / А. О. Єпіфанов, Н. Г. Маслак, І. В. Сало. – Суми : Університетська книга, 2007. – 522 с.
3. Ліквідність банківської системи України: Науково-аналітичні матеріали [Текст] / Вип. 12 / В.І. Міщенко, А.В. Сомик та ін. – К.; Національний банк України. Центр наукових досліджень, 2008. – 180 с.
4. Бурденко І. М. Фінансовий механізм управління ліквідністю банку [Текст]: монографія / [І. М. Бурденко, Є.Є. Дмитрієв, Ю.С. Ребрик, Ю.С. Серпенінова]; за заг. ред. Ю.С. Серпенінової. – Суми : Університетська книга. - 2011. – 136 с.
5. Коваленко В.В. Обґрунтування стратегії управління ліквідністю банківської установи [Текст] / В.В. Коваленко, О.Г. Коренєва // Українська академія банківської справи НБУ. – 2006. – С. 112-119.
6. Євенко Т. І. Управління ліквідністю банківських установ [Текст] / Євенко Т. І. // Економічний часопис-XXI. – 2013. – С. 27-30.
7. Хоружий Д. Сучасні тенденції впровадження положень Базеля III [Текст] / Д. Хоружий // Вісник Національного банку України. – 2015. – С. 60-65.
8. Вожжов С.В. Економічна сутність банківської ліквідності / С.В. Вожжов, О.С. Злагодух // Вісник СевНТУ: зб. наук. пр. Вип. 109/2010. Серія: Економіка і фінанси. - Севастополь, 2010. - С. 14-19.
9. Показники діяльності банків України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=34661442&cat_id=34798593
10. Г.Т. Карчева Удосконалення регулювання ліквідності на основі нових стандартів Базельського комітету [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ir.kneu.edu.ua/bitstream/2010/2744/1/Karcheva%20G.pdf>
11. Basel III: international regulatory framework [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.bis.org/bcbs/basel3.htm?m=3%7C14%7C572>
12. Постанова НБУ Про затвердження Інструкції про порядок регулювання діяльності банків в Україні [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2001. - №368. - Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0841-01>
13. Гурський Д. Ю. Перспективи коефіцієнтного аналізу як засобу оцінки ліквідності банківської системи [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://knuetd.com.ua/publications/pdf/Visnyk/2015-2/74-83.pdf>